

29 apr. 2024

De la Gutenberg la Coresi ctitor de carte și limbă literară românească

Aprilie e luna calendaristică ce stă sub semnul cărții, aducând în atenția oamenilor de pe tot cuprinsul lumii lectura, scrisul, educația, cultura. De ce? Pentru că doua zi a lunii aprilie poartă o însemnătate aparte, fiind numită zi internațională a cărții pentru copii și tineret, în timp ce puțin după jumătatea lui prier, ziua de 23 aprilie e dedicată bibliotecarului, bibliotecilor și drepturilor de autor.

de MIHAELA OCHIANU

Nu-mi propun să vorbesc în van despre importanța cărții și a lecturii în viața fiecăruia dintre noi, nici prin gând nu-mi trece a vorbi despre breasla ce cu osârdie muncește în bibliotecile publice din România. Cei ce vor să știe n-au decât a trece pragul acestor instituții de cultură ce teaurizează milenii de cunoaștere umană.

După cum arată titlul, vom încerca a pătrunde și desluși tainele tiparului, unealta care a făcut posibilă tipărirea cărților, degrevându-i de sarcina transcrierilor de mână pe sutele de caligrafi, scribi, copişti din curțile imperiale sau domneşti din întreaga lume. Oamenii au căutat din cele mai îndepărtate timpuri să găsească un mijloc de a imprima un text sau un desen și de a-l multiplica în mai multe exemplare. Veți fi surprinși să aflați că primele încercări de tipărire s-au făcut în China în secolul al VIII-lea din era noastră. Deoarece la baza scrierii chineze nu stau semne pentru sunete, ca la alfabetele limbilor apusene, ci peste 40000 de semne pentru cuvinte, forma de multiplicare potrivită pentru limba chineză a fost tiparul cu plăci, imprimarea făcându-se cu ajutorul unor tăblițe de lemn. În secolul al X-lea când s-a tipărit o culegere a tuturor scrierilor canonice ale budiștilor, vasta lucrare a însumat 130000 de pagini, textul trebuind să fie întâi așezat în tot atâtea tăblițe de lemn. Fără îndoială o realizare uriașă! Însă chinezii nu s-au folosit timp îndelungat de tiparul cu tăblițe, ei au fost în stare să tipărească cu litere mobile cu secole înainte de Gutenberg. Încă din secolul al XI-lea au izbutit să fabrice litere de tipar mobile, e adevărat, din lut întărit în foc, metodă fiind atribuită fierarului Pi Sheng, undeva în jurul anului 1045, iar la 1403 coreenii foloseau litere de cupru pentru tipărire.

Nu se știe dacă Gutenberg cunoștea aceste tehnici sau le-a reinventat independent. Dacă descoperirea tiparului mobil nu i se datorează în exclusivitate lui Gutenberg, dezvoltarea și perfecționarea acestuia sunt incontestabile. În ce a constat meritul lui Gutenberg? Ce a realizat el depășind aceste realizări uimitoare ale Asiei orientale? Meritul lui Gutenberg a fost acela de a fi descoperit un instrument pentru turnarea literelor. Dar înainte de turnarea literelor un alt proces trebuie menționat, căci fabricarea literelor începe de fapt cu fabricarea unei forme provizorii, adică a unei ștanțe de oțel cu relief pozitiv, urmată apoi de imprimarea acesteia într-o bucată de cupru laminat. Așa a obținut matrița, forma mamă a literei, care fixată în instrumentul de turnare primea printr-un dispozitiv în formă de pâlnie materialul metalic topit. Cunoscutul inventator al tiparului, Gutenberg a dovedit inspirație și genialitate îmbunătățind tot ce se realizase în privința multiplicării. A ajuns la concluzia că e mult mai ușor să torni litere individuale (nu cuvinte sau pagini întregi), marea sa inovație constând în ideea de multiplicare a literelor prin turnarea lor într-un aliaj de plumb, bismut și antimoniu. A înțeles de asemenea că durabilitatea dată de rezistența pieselor din materiale neperisabile aduce și avantaje economice. Gutenberg a confecționat litere mobile, iar litere lui nu se uzau după o singură folosire, ele puteau fi refolosite de mii de ori până să apară semne de uzură, tocire. Tot lui Gutenberg i se datorează o nouă formulă de cerneală, constatând că având mai mult negru de fum, rășini gumate și materii uleioase în compoziție, devine aderentă plumbului din aliaj. Nu uităm de cilindru, unealtă destinată a întinde cerneala pe litere, nici de presă, unealtă necesară a apăsa literele pe hârtie. Toate aceste dispozitive par simple astăzi, dar au necesitat timp, încercări și cercetări asidue, experimente costisitoare care l-au înglodat în datorii pe meșterul din Mainz. În 1465 invenția lui Gutenberg era recunoscută de arhiepiscopul Adolph von Nassau, fapt atestat prin acordarea unei alocații anuale care nu s-a dovedit a-i fi de prea mare folos. Marele inventator moare în 1468 într-o oarecare sărăcie și obscuritate, fiind înmormântat într-un cimitir franciscan din Mainz din care nu s-au păstrat nici oseminte nici pietre funerare. Ciudat destin! Rămâne uimitoarea descoperire a lui Gutenberg, apărută într-un moment istoric potrivit, atunci când condițiile tehnice atinseseră nivelul trebuincios unui astfel de salt calitativ. Să mai spunem oare că descoperirea lui Gutenberg a revoluționat tehnica editorială punând-o pe baze cu totul noi? Cu tiparul lui Gutenberg producția de carte în întreaga Europă și din lume a înregistrat o spectaculoasă evoluție, genialele sale invenții au provocat o cotitură în evoluția culturii, cartea tipărită, având darul de a smulge omul din oralitatea comunicării, aruncându-l într-o nouă Galaxie, obligându-l la autoperfecționare, autocunoaștere, autodepășire.

E bine de specificat cum din presa tipografică a lui Gutenberg au ieșit în lume primele cărți tipărite. Majoritatea cercetătorilor sunt actualmente de acord că prima carte tipărită păstrată este așa-zisul fragment al Judecății de apoi, datat în jurul anului 1445. Chiar dacă e vorba doar de o foaie de hârtie vegetală, de dimensiuni reduse, tăiată strâmb, tipărită pe ambele fețe, găsită rătăcită în legătura unei cărți mai recente, rămâne cea mai prețioasă bucată de hârtie tipărită vreodată pe globul pământesc. Se consideră că fragmentul face parte din prima carte tipărită cu litere mobile, fiind prima lucrare a lui Gutenberg păstrată până la noi. A doua tipăritură ieșită din tiparnița lui Gutenberg are un caracter laic, e gramatica latină a lui Aelius Donatus, una din cărțile de bază ale învățării limbii latine (scrisă la mijlocul veacului al IV-lea). Dar reprezentativă pentru tehnicile de tipărire ale lui Gutenberg rămâne Biblia la 42 de rânduri, apărută în 1445 în două volume, cu câte 324 și respectiv 317 pagini. Cartea era tipărită cu 42 de rânduri spațiate egal pe pagină, ceea ce ușura citirea. Asemeni cărților manuscrise avea ornamente pe fiecare pagină. Se presupune că s-au tipărit 200 de exemplare, 35 pe pergament, 165 pe hârtie vegetală. Șase zețari au lucrat sub conducerea meșterului la gravare, turnare, tipărire. Pentru tipărirea Bibliei au fost necesare 51000 de foi de hârtie de dimensiunea 412×300mm, peste 5000 de piei de vițel. Din aceste date reiese limpede cauza principală a costului ridicat al primelor cărți, un singur exemplar tipărit pe pergament necesitând peste 140 de piei de vițel! Cam atât despre Gutenberg, a cărui muncă a permis distribuția în masă a cuvântului tipărit pentru prima dată. Cărțile lui au schimbat totul și “asemeni semințelor împrăștiate în întreaga lume au încolțit noi idei și descoperiri care au influențat practic fiecare aspect al vieții moderne”. (Aaron J. Keirns)

Meșteșugul tipografic se răspândește iute, în Italia întemeindu-se tipografia în Roma și Veneția. Sub auspiciile Sorbonei în 1469 își începea activitatea o tipografie la Paris, iar la scurt timp această mașinărie tipografică cu tipografi cu tot ajungea în mănăstirile din Anglia și Spania. Cât despre țara noastră, tipografia a pătruns destul de timpuriu, la numai 53 de ani după Biblia lui Gutenberg, primele tipărituri fiind cărți în limba slavonă destinate bisericilor. Putem afirma că înființarea tipografiei în Țara Românească în timpul lui Radu cel Mare (1495-1508) se înscrie în programul cultural al domnitorului de a înzestra bisericile cu cărți “ieșite printr-o officină domnească”. Nu se știe cu exactitate locul de așezare a tipografiei, unde anume aveau să fie tipărite cărțile trebuincioase ofierii slujbelor bisericesti. Curtea domnească din Târgoviște, mănăstirea Dealu Mare, mănăstirea Bistrița din Vâlcele sunt tot atâtea variante vehiculate și argumentate de cercetători ai istoriei tiparului românesc. Dar oriunde se va fi întins cerneala peste litere imprimate pe hârtie, reținem că după Cracovia, Veneția și Cetenie, centrul tipografic românesc era socotit al patrulea de limbă slavonă din lume, primul în spațiul sud-est european.

Nici proveniența uneltei tipografice nu este bine cunoscută, unii cercetători afirmând că Macarie ar fi venit cu mașinaria de la Cetenie, alții spunând că Radu cel Mare ar fi cumpărat o tipografie de la Veneția. Însă distanța mare a celor două orașe față de Târgoviște presupunând și implicând greutăți financiare dar și de transport fabuloase pentru acele vremuri, fac mult mai plauzibilă o a treia variantă, aceea că însuși Macarie ajutat de călugări români să fi făurit literele necesare în Țara Românească. Cert este că la 1507 vor fi fost imprimate primele pagini ale unui Liturghier a cărui tipărire fi-va isprăvită un an mai târziu. După obiceiul redactării cărților manuscrise și epilogul cărții tipărite avea să ateste, să menționeze oferind astfel informații deosebit de importante pentru însăși istoria culturii noastre: “S-au început această Sfântă carte, numită Liturghier, după porunca domnitorului Io Radu voievod (...) și s-au săvârșit această carte din porunca (...) prealuminatului domnitor Io Mihnea marele voievod (...) în anul întâi al domniei sale, ostendindu-se și smeritul monah și preot Macarie în anul 7016 luna noiembrie 10”. Macarie era familiarizat în arta tiparului, învățase meșteșugul la Veneția, avea deja

experiența tipăririi a trei cărți bisericești în capitala Muntenegrului. Liturghierul lui Macarie e o carte de format mic, cu 128 de foi(256 de pagini), conținând cele mai frecvent săvârșite slujbe din cultul bisericii ortodoxe. Textul în limba slavonă este însoțit de frumoase ornamente, frontispicii, letrine roșii și negre împodobesc această rară tipăritură, ornamentele fiind inspirate din tradiția manuscriselor școlii lui Gavril Uric de la mănăstirea Piatra Neamț. Liturghierul lui Macarie s-a răspândit în toate cele trei țări românești, a trecut granița fiind folosit și în țările de limbă slavonă. Chiar dacă nu avem informații despre tirajul de tipărire, în bibliotecile românești mai sunt păstrate cinci exemplare ale Liturghierul lui Macarie, Biblioteca Academiei Române deținând trei exemplare, câte unul aparținând colecțiilor Bibliotecii Naționale a României și Bibliotecii Arhiepiscopiei Sibiului. Un exemplar al primei noastre cărți tipărite se află într-o bibliotecă din Belgrad, iar alte două la Muzeul de istorie din Moscova.

De sub teascurile tipografiei conduse de Macarie ieșea în 1510 un Octoih, la 26 august din porunca domnitorului Vlad cel Tânăr pleca spre bisericile românești o carte de cult întocmită într-un mod aparte. Nu era nici Octoih Mare pentru că nu cuprindea cântările Vecerniei și Uretreniei pe cele opt glasuri pentru zilele săptămânii, nu era nici Octoih Mic care ținea rânduiala cântărilor tot pe opt glasuri pentru sâmbătă și duminică. Octoihul lui Macarie era un mixt, tocmai de aceea fiind considerat interesant și rar, Osmoglasnicul lui Macarie cuprindea slujbele săptămânii pe glasul 1, iar cele pe glasurile 2-8 numai pentru zilele de sâmbătă și duminică. Octoihul lui Macarie a servit drept prototip Octoihului slavon tipărit de Coresi în 1557. A treia carte a lui Macarie se termina de tipărit la 25 iunie 1512 în primul an de domnie al lui Neagoe Basarab. Tetraevanghelul avea în copertele sale cele patru evanghelii așezate în ordine canonică. A cunoscut o mare răspândire, mărturie stând exemplarele găsite peste hotarele țării(Petersburg, Moscova, mănăstirea Hopovo Iugoslavia). A fost reeditat la Sibiu(1546), Belgrad(1522, 1526), probabil și edițiile coresiene(1562, 1579,1583) sunt reproduse după cartea lui Macarie.

Activitatea meșterului Macarie impresionează printr-o serie de inovații aduse de el în tehnica tipografică. El introduce un semn special de despărțire a cuvintelor la trecerea de pe un rând pe altul, semnele de punctuație sunt redată sub formă de linii, romburi, triunghiuri. Primul nostru tipograf vedește un simț estetic deosebit care răzbate mai ales în alternarea culorilor roșu și negru dar și din aranjarea zațului și împodobirea paginii. Cărțile lui Macarie au dobândit de îndată un mare prestigiu și în alte țări, admirată fiind grafica lor de lux cu valoare artistică dată de finețea precizia în rânduirea literelor, întretăierea simetrică și armonioasă a liniilor cercurilor. Subliniem încă o dată frumusețea și bogăția ornamentelor care împodobesc cele trei tipărituri macariene, mai ales Liturghierul și Tetraevanghelul. Frontispicii le sunt formate din vrejuri împletite terminate în coroane în părțile laterale, alcătuind cercuri întretăiate sau pătrate în centrul cărora se află stema țării, vulturul cu crucea în cioc. Toate acestea sunt asemănătoare cu frontispiciile și inițiale din vechile noastre manuscrise, elementele acestea decorative erau încă lucrate de mână, în foiță de aur, în carmin albastru și verde aplicate peste cerneala tipografică, așa încât tipăriturile macariene lesne puteau trece drept manuscrise. Legătura celor trei tipărituri e cea obișnuită în acele timpuri, coperte de lemn îmbrăcate în piele, cu închizători metalice, cu desene geometrice și chenare cu mici ornamente. Înțelegem că la începuturile ei, tipografia nu era o întreprindere meșteșugărească, cu atât mai puțin una comercială, ci artistică, aflată sub oblăduirea domnitorului și a bisericii, cărțile tipărite nu se vindeau, se dăruiau.

După Tetraevanghelul din 1512 urmează o pauză de 32 de ani, activitatea tipografică fiind reluată cu Molitvenicul(1544) și Apostolul(1547) sub conducerea tipografului sârb Dimitrie Liubavici. Primul tipograf în limba română a fost Filip Moldoveanul, venit din nordul Moldovei din părțile Siretului. Era scrib, traducător, gravor, tipograf. Se presupune că ar fi

tipărit prima carte în limba română în tipografia săsească de la Sibiu. Evident tot o carte de cult, Catehismul (1544) având drept model Micul catehism al lui Luther. Nu știm cum arăta pentru că din nefericire nu s-a păstrat nici un exemplar, toate câte vor fi fost s-au pierdut negăsind drumul spre zilele noastre.

Un salt calitativ în evoluția tiparului românesc s-a produs prin activitatea diaconului Coresi, meșterul care în tipografiile din Târgoviște și Brașov a tipărit un număr important de cărți. Bibliologii și istoricii consideră că activitatea sa foarte bogată în tipărituri constituie un moment de referință în evoluția scrisului românesc. Originar din Târgoviște, se presupune că a fost un personaj ridicat din rândul micilor meșteșugari școlit pentru a deveni diacon adică să slujească alături de ierarh, la nevoie să îndeplinească poziția de diplomat bisericesc. Meșteșugul tiparului l-a deprins în atelierul lui Liubavici, fiind mult mai atras de magia tiparului decât de cele sfinte. Prima carte tipărită a fost un Octoih(1557), urmat de Triodul Penticostar slavonesc, o lucrare valoroasă prin modul de realizare, utilizând gravură în lemn. Nu se cunosc motivele pentru care diaconul Coresi nu a rămas la Târgoviște unde ar fi putut continua șirul tipăriturilor în slavonă. Nu se știe cu exactitate nici anul stabilirii sale la Brașov(1557, 1558, 1559), dar se crede că statornicirea va fi fost determinată mai ales de condițiile mai bune pe care le oferea orașul transilvănean în exercitarea activității tipografice, acolo existând de ceva vreme o moară ce producea hârtie de calitate. Diaconul Coresi a editat numai cărți teologice, dar aparținând secolului al XVI-lea, aceste opere reflectă apariția și formarea confesiunilor creștine noi care au apărut în Transilvania și al căror punct de plecare a fost Reforma religioasă luterană. Aceste transformări au căutat să influențeze confesiunea catolică și au încercat să aducă schimbări în confesiunea ortodoxă din Transilvania. Vrând nevrând Coresi a trebuit să se supună acestor idei reformatoare, mai ales că nu a dispus de o avere proprie pentru a rezista și nu a avut o tipografie a lui, așadar tipăriturile sale au fost rezultatul final al comenzilor autorităților transilvănene(cărți cu idei de prozelitism calvin), în egală măsură fiind și cereri ale autorităților săsești din Brașov(cărți de răspândire a reformei).

Astfel, în prima perioadă a Reformei care favoriza introducerea limbii naționale în biserica ortodoxă, Coresi a tipărit limba română un Catehism luteran(1559), un Tetraevangheliar românesc(1561). Tipărite între anii 1562-1568, Tâlcul Evangheliilor, Molitvelnicul românesc, Apostol românesc, Minei, vădesc influența calvină. După 1569 se pare că a început să tipărească lucrări la propria alegere, selecție, fiind considerat tipograf editor. Se apreciază că abia între anii 1569-1583 Coresi a tipărit cărți religioase reflectând un ortodoxism pur. E vorba de cel puțin 6 tipărituri dintre care 5 au fost comandate de voievozii Țării Românești, a șasea fiind o carte tipărită la Sebeșul săsesc la comanda mitropolitului Ardealului. Tipăriturile românești vin să arată tot mai limpede unitatea de limbă, credință și de origine a românilor de pretutindeni. Cazania sau Evanghelia de învățătură(cum mai este cunoscută) este ultima carte tipărită de Coresi, considerată cea mai importantă dintre tipăriturile românești. Evanghelia de învățătură din 1581 este o carte pur ortodoxă, e traducere după un text slavon(al omiliilor grecești scrise la 1334-1347)

Să ne întoarcem puțin la Catehism, cât să subliniem că e cea dintâi publicație românească apărută la Brașov, urmărindu-se prin difuzarea ei ca serviciul divin, oficierea slujbelor în limba națională să pătrundă adânc în conștiința românilor transilvăneni. Catehismul lui Coresi era menit să fie predat copiilor din școlile românești ce funcționau pe lângă bisericile din Șcheii Brașovului și devenea prima carte coresiană propusă pentru citire și învățare. Una peste alta, timp de 22 de ani Coresi tipărește 35 de cărți, 24 în slavonă, 11 în românește(3 bilingve) . Tipărește în românește toate acele cărți ce alcătuiesc patrimoniul sacru al învățaturii creștine: Evangheliarul românesc(1561), Apostol românesc(1563), Molitvenic românesc(1564),

Psaltirea românească(1568), Liturghier românesc(1570), Psaltirea slavo-română(1577), Psaltirea în slavonă și română(1578). Să nu uităm că cel venit din Țara Românească, cel ce aparținea clericului ortodox trebuie să fi avut puternice simțăminte românești, trebuie să fi luptat cu toate puterile sale la propagarea limbii române, mai ales că în mâinile sale se află ultima invenție a științei medievale. Motivația lui Coresi de a tipări în limba română, aceea de a oferi bisericilor cărți în limba vorbită de românii transilvăneni, e o motivație aparent de sorginte protestantă, dar buna lui credință a lui Coresi și eforturile sale nu pot fi puse la îndoială, predominând grija pentru ridicarea culturală a neamului românesc. Epilogul Liturghierului din 1570 păstrează muzicalitatea graiului vechi, tocmai de aceea voi reda ca atare motivația osteneții la care s-a supus diaconul Coresi: “Cu mila lui Dumnezeu, eu diaconul Coresi dacă văzui că mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi rumânii n-avemu, și Hristos zise (...) cine citește să înțeleagă, și Pavel Apostol scrie (...) că întru biserică mai vârtos cincii cuvinte cu înțâlesul meu grăiesc ca și ăilalți să învăț, decât întuneric de cuvinte neînțelese într-alte limbi, [de aceea] începutu-s-au a se scrie aceste sfinte Psaltiri.. ”. Liturghierul de la 1570 nu cuprinde toate liturgiile ortodoxe ci numai textul liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur, săvârșită cel mai des de-a lungul anului. Se crede că traducerea s-a făcut de preoții din Șcheii Brașovului, având la îndemână un manuscris slavon, diferit de cel tipărit de Macarie în 1508. Liturghierul românesc tipărit de Coresi e piatra de temelie a introducerii limbii române în biserică, cunoscătorii dogmelor creștin ortodoxe afirmând că nu prezintă vreo urmă de influență protestantă.

Atunci, de ce apare în 1577 prima carte de cult bilingvă? De ce era nevoie de tipărirea Psaltirii slavo-române? Se știe că slujbele bisericii noastre ortodoxe se oficiau în limba slavonă, însă nu la fel de cunoscut este faptul că românii priveau cu reținere și neîncredere traducerile cărților de cult în limba națională. E adevărat că își doreau slujbe ale căror mesaje să le înțeleagă, dar se temeau că pe această cale a traducerilor le vor fi strecurate învățături străine, mai ales că în Ardeal reformatorii luterani și calvini încercau să atragă la credința lor pe ortodocșii români. Din această pricină cărțile de cult tipărite la Brașov nu erau oficial admise în bisericile provinciilor românești(chiar dacă ajungeau și se predica din ele în satele moldovene și muntene). Teama se dovedea mai puternică decât nevoia de învățături religioase transmise din străină în limba vorbită, doinită de secole. Acum și aici intervine priceperea lui Coresi, găsind înțeleaptă modalitatea de a risipi neîncrederea preoților români și a enoriașilor lor. Se va îngriji de tipărirea Psaltirii slavo-române, prima carte de cult bilingvă în care textul religios prezentat în paralel venea să demonstreze acuratețea traducerii ce nu preluase, nu introdusese, nu strecurase idei aparținând altor formațiuni, confesiuni religioase.

Majoritatea lucrărilor amintite au fost tipărite cu ajutorul ucenicilor care activau în tipografia coresiană, numele acestora fiind amintit în deschiderea fiecărei cărți. Cum numărul lor diferă de la o carte la alta, cercetătorii pot stabili cu oarecare aproximație care va fi fost nivelul fiecărei comenzi, gradul de productivitate. Se apreciază că tipografia coresiană putea asigura un tiraj de 150-400 de exemplare pentru fiecare titlu, cu o operativitate a muncii tipografice permițând imprimarea a 6 pagini pe zi. Pare destul de puțin, însă trebuie specificat că tipografia lui Coresi utiliza metoda xilografurii, un procedeu deosebit de anevoios. Pentru fiecare pagină a unei cărți, tipografului alături de ucenicii săi crea o matriță de lemn moale pe care era sculptat textul propriu-zis, mai apoi peste literele sculptate se aplica o cerneală specială, după care se așeza hârtia și se presa. Meșterul nostru tipograf era recunoscut pentru tehnica de confecționare a matrițelor, admirat pentru arta tipăririi în două culori(roșu, negru), respectat pentru curajul cu care îmbina tradiția cu motivele europene de decorare a cărților. Tipăriturile coresiene se disting ușor după formatul masiv, impozant, împodobite cu imagini pitorești din folclorul autohton. Coresi a fost un tipograf și un editor cu nimic mai prejos confrăților din occident,

dacă cei din apus au creat elegante litere latine, Coresi le-a creat la noi la Braşov pe cele chirilice. Avea un simţ artistic deosebit, dovedit prin împodobirea cărţilor cu majuscule ornate floral, a fost şi gravor, creând 12 xilografurii reprezentând scene biblice din Noul Testament.

Cu un tiraj de câteva sute de volume pentru fiecare carte tipărită, apare ca firească apariţia şi dezvoltarea comerţului de carte. Se cunoaşte preţul la care s-a vândut Psaltirea românească(1570)! Având formatul în folio şi 204 pagini, cartea a fost vândută/cumpărată cu 1 florin bucata. Liturghierul românesc având formatul în-quarto şi 84 de pagini a costat 32 de dinari. Sunt preţuri acceptabile, termen de comparaţie fiind suma de 24 de dinari alocaţi în 1577 de conducerea oraşului Braşov pentru a asigura unui emisar al voievodului muntean hrană îndestulătoare(peşte, pâine, vin) pentru o zi. Dar dincolo de valoarea bănească, mult mai important este că tipăriţurile lui Coresi au avut o largă răspândire în toate ţinuturile româneşti. Datorită legăturilor comerciale ale Braşovului cu Ţara Românească şi Moldova, datorită boierilor pribegi aşezaţi la Braşov, cărţile lui Coresi au circulat în toate provinciile româneşti vremelnice despărţite, au stimulat interesul pentru lucrările în limba poporului, demonstrând cu prisosinţă că limba română e un grai capabil de exprimare clară unor idei şi sentimente. Circulaţia, răspândirea cărţii coresiene în tot perimetrul geografic românesc a facilitat, a asigurat pătrunderea şi folosirea graiului românesc.

Tipograf, editor, diacon, cărturar, traducător. Responsabilităţi imense pentru un om al secolului XVII. Dar cea mai grea sarcină pe care şi-a asumat-o a fost aceea de a traduce cărţi bisericeşti în limba română. Diaconul adună manuscrisele aflate în diverse mănăstiri din Maramureş, Moldova şi Ţara Românească, manuscrise ce erau traduse cu particularităţile dialectale ale zonei. Coresi a înlăturat formele dialectale şi greşelile de traducere, pentru a realiza o limbă care să fie mai bine înţeleasă. Evident că traduce singur, ci alături de dascălii români din Şcheii Braşovului. Dar asta nu ştirbeşte cu nimic unul din marile merite! Primul este acela de a fi pus în circulaţie manuscrisele româneşti, nu înainte de a le îndrepta adică a le corecta, a le “actualiza”, înlăturând din textele manuscriselor arhaisme sau regionalisme, înlocuindu-le cu expresii şi cuvinte din Ţara Românească şi sud-estul Transilvaniei. Prin această muncă de “curăţare”, “împrosăţare” a limbajului feudal, Coresi are meritul necontestat de a fi contribuit la dezvoltarea şi unificarea limbii române literare. Insist asupra termenului “unificare”, însemnând nu doar impunerea unei ortografii unitare ci asigurarea receptării unitare a textelor sale, prin intermediul unei limbi literare româneşti înţeleasă în toate teritoriile româneşti(limba română nu cunoaşte dialecte).

Cultura literară îi datorează mult lui Coresi sub raport filologic, critic şi estetic Trebuie ţinem seamă de faptul că limba lui Coresi coroborată cu limba vorbită în Ţara Românească stă la baza limbii literare române, astfel încât Coresi nu e un simplu tipograf, ci un deschizător de drumuri în cultura românească. Conştient de varietatea şi specificitatea limbii sale, ia dat miresme inedite cu efecte literare deosebite. Cărţile coresiene în limba română sunt considerate monumente ale limbii noastre literare, ele conţin primele forme de versificaţie, ceea ce face din Coresi unul din primii versificatori ai literaturii noastre. Iată un exemplu de versificaţie: “dacă am citit, bine am socotit şi am aflat că toate tâlcuiesc şi mie toate plăcură şi am scris cu tiparul vouă, fraţilor românilor, să vă fie pre învăţatură. Şi vă rog fraţii mei să citiţi şi bine să socotiţi că veţi vedea voi înşivă că e mărgăritarul şi comoara ascunsă întrânsele”.

Diaconul Coresi a stăpânit meştesugul tipografic, a tipărit şi a răspândit cărţile româneşti, a îndemnat la descoperirea şi înţelegerea mesajelor prinse cu mare osteneală în foile de hârtie. Carte în limba neamului său a vrut, şi nu pentru celebritatea lui, ci pentru toţi aceia ce nu ştiau decât graiul românesc străbun, prin aceasta Coresi devine primul mare tipograf în slujba limbii

române. Devenită în zilele noastre un simplu și banal fapt de viață, cartea, a străbătut un drum de milenii, timp în care și-a construit o istorie demnă a fi cunoscută de generațiile actuale măcar în câteva momente importante ale existenței sale dictate de mintea și inteligența omenească.

Ochianu Mihaela – Biblioteca Județeană “Nicolae Milescu Spătarul” Vaslui

Bibliografie: www.uzpr.ro; [https:// ro.orthotoxwiki.org](https://ro.orthotoxwiki.org); Horia Matei – Cartea un Călător milenar(Editura Tineretului, București, 1964); N. Georgescu-Tistu – Cartea și bibliotecile : studiu bibliologic(Editura Științifică, București, 1972); Tudor Nedelea – Civilizația cărții : incursiune în istoria cărții, presei și a tiparului(Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1996); Săluc Horvat – Cartea de-a lungul anilor : momente din istoria scrisului, a cărții și a tiparului(Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015); Bogdan Dedu – primul mare tipograf în slujba limbii române(în Lumina, 28 iunie 2008); Studii și cercetări de bibliologie(1972); Biblioteca : revistă de bibliologie și știința informării(nr. 2-3-4/1994, 5-6-7/1994);